

Vjezd Krista do Jeruzaléma

KAPLE SVATÉ BARBORY

Orientovaná renesanční kaple se nachází v severním křídle tzv. horního hradu. Kaple je tvořena malým presbytářem, uzavřeným třemi stranami šestiúhelníka a obdélnou lodí zaklenutou třemi poli křížové hřebínkové klenby. V západní části lodi je situovaná varhanní kruchta, nesená dvěma štíhlými sloupky s toskánskými hlavicemi, která na severní straně přechází v emporu. Na jižní straně závěru kaple je situovaná malá oratoř, přístupná z točitého schodiště věže. Kapli osvětlují dvě okna na jižní stěně a tři na severní empoře.

Celkový pohled ke kruchtě kaple sv. Barbory

Ústřední medailon s vyobrazením Posledního soudu

Současná podoba kaple sv. Barbory souvisí s rozsáhlou renesanční úpravou hradu, která probíhala v letech 1564–1569. V této době došlo nejen ke stavebním úpravám samotné kaple, ale zejména k jejímu vyzdobení nástěnnými malbami a opatření novým interiérovým vybavením. Výmalba kaple byla provedena technikou fresco-secco, kdy byla do vlhké omítky nanesena podmalba a na zaschlý podklad malba. Malby jsou datované rokem 1569, letopočet se v kapli čtyřikrát opakuje na iluzivně malovaných tabulkách. Hlavním motivem malířské výzdoby kaple sv. Barbory jsou mnohafigurové christologické výjevy, doplněné alegoriemi Ctností, Neřestí, světců a dalšími, dnes neidentifikovatelnými postavami v pravoúhlých či oválných

kartuších. V malovaných - iluzivních nikách na vtažených pilířích ve spodních partiích kaple stojí dvanáct apoštolů, na cípech klenby se vznášejí andělé, zbývající plochy vyplňují grotesky a úponková ornamentika, doplněná kartušemi s beschlagwerkovou a rollwerkovou ornamentikou. Hřebínky křížové klenby lemují pásový malovaný ornament v podobě vejcovce. Christologické výjevy představující cyklus Umučení Páně začínají vyobrazením Vjezdu Krista do Jeruzaléma a končí Ssláním Ducha svatého. Vrcholem výzdoby je obraz Posledního soudu. Tomuto cyklu však přechází scény Zvěstování a Narození situované v medailonech v bočních klenebních výsečích západního klenebního pole.

Nesení kříže

Obrazový cyklus začíná před oltářem, na severní evangelijní straně, obrazem Vjezdu Krista do Jeruzaléma, pokračuje západním směrem výjevem Poslední večeře, jejíž součástí je scéna Krista myjícího nohy svým učedníkům. Na počátku Kristových pašijí stojí scéna Kristus na hoře Olivetské, dále pokračují výjevy Zatčení Krista a Krista před Kaifášem, v jehož levé části je průhled do dalšího prostoru, kde se odehrává scéna Kristus před Annášem. Následují scény Vysmívání Kristu, Korunování Krista trnovou korunou, v průhledu v levé části tohoto výjevu je zobrazeno Bičování Krista a Nesení kříže. Na jižní stěně, pod tímto medailonem, je zachyceno Snímání z kříže, v navazujících východních lunetách Kladení Krista do hrobu a Sestup Krista do předpekli. V klenebních kápích závěru kaple kulminuje

Apoštolé – sv. Juda Tadeáš, sv. Jakub Menší, sv. Tomáš

obrazový cyklus uprostřed scénou Zmrtvýchvstání, severně je zobrazeno Nanebevstoupení a jižně Sslání Ducha svatého. Západně od těchto výjevů se nachází Nejsvětější Trojice. Obrazový cyklus vrcholí Posledním soudem. Klenba severní empoře nese v medailonech čtyři Evangelisty – Jana s orlem, Marka se lvem, Lukáše s býkem a Matouše s andělem. V severovýchodní části empoře doplňují výzdobu hudební nástroje a knihy, jako poukaz na to, že odtud byly bohoslužby doprovázeny hudbou. Kruchta a okenní niky nesou heraldickou dekoraci. Ve východním okně je zobrazen slezský orel, v západním moravský orel. Uprostřed kruchty jde o říšského orla, západně o českého lva a východně se nachází zemský znak Uher. Na podklenutí kruchty jde o erby pozdějšího majitele Adama Matyáše z Trauttmannsdorfu a jeho manželky Evy Johanny rozené ze Šternberka, které vznikly v druhé polovině 17. století. Do dnešní doby se zachovala část původního vybavení kaple - kazatelna zdobená ornamentální šablonovou malbou a dřevěné lavice též s ornamentální šablonovou malbou.

GPS souřadnice

N 50.84620°, E 14.87622°

Železniční spojení:

zastávka Chotyně

trať Liberec – Žitava – Rybníště

Více informací na

www.npu.cz/uop-li

sekce prezentace památek

www.hrad-grabstejn.cz

V roce 2015 vydal NPÚ, ÚOP v Liberci ve spolupráci s NPÚ, ÚPS na Sychrově a Libereckým krajem v rámci projektu Prezentace památek. ISBN 978-80-87810-09-5

NÁRODNÍ
PAMÁTKOVÝ
ÚSTAV

ÚZEMNÍ ODBORNÉ PRACOVISŤE
V LIBERCI

Text: Iva Bárková, Jana Šubrtová, mapa: © ČÚZK, Vladimír Vrabec, fotografie: Karel Čveráček, Michael Čveráček, grafická úprava: Michael Čveráček

GRABŠTEJN

Kaple svaté Barbory

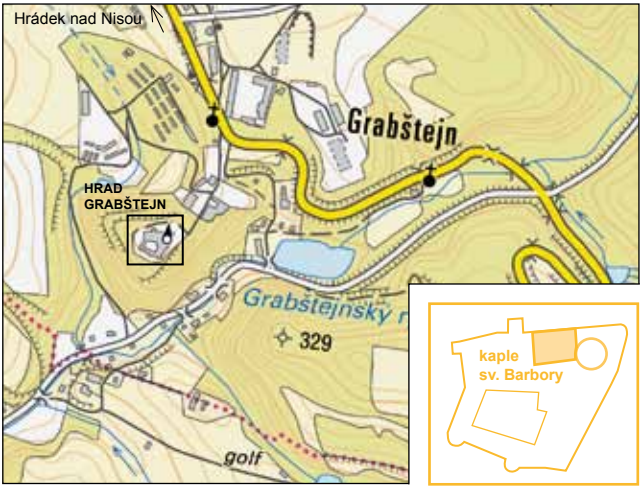

Vyobrazení Grabštejna z roku 1804 (SOA Litoměřice, pobočka Děčín, RA Clam-Gallasů, kart. 528, inv. č. 1917)

A reál hradu Grabštejn leží necelé tři kilometry východně od Hrádku nad Nisou. Vystavěn byl na strmém ostrohu nedaleko údolí Lužické Nisy, v místě, kde tok řeky opouští hornatou krajinu severočeského pohraničí a poté i území České republiky. Hradní kopec je s okolní krajinou spojen sedlem, v němž vnikl později hospodářský dvůr. V roce 1964 se hrad stal nemovitou kulturní památkou. V Ústředním seznamu kulturních památek České republiky je zapsán pod rejstříkovým číslem 32126/5-4317. Od roku 2008 je Národní kulturní památkou. V interiéru hradu se zachoval kromě dalších unikátních prostor také jednotně koncipovaný a vybavený prostor renesanční kaple zasvěcené sv. Barboře.

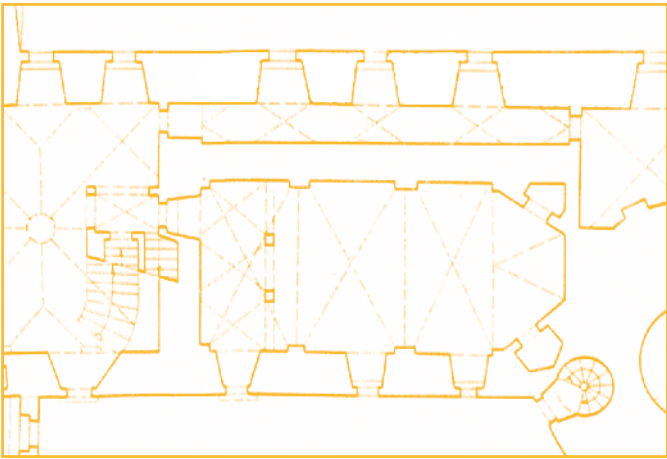
HISTORIE HRADU

Hrad Grabštejn byl založen kolem poloviny 13. století v lokalitě s bohatou sídelní tradicí. Patrně již za doby prvního slovanského osídlení byl na současném hradním kopci méně trvalý předchůdce hradu dnešního, jenž nesl název Ulsytz/Olsice. První písemná zmínka o hradu se objevuje roku 1286, kdy bylo panství v majetku původního německého hraběcího rodu Donínů, díky čemuž byl nazván Grafenstein (z něm. „hraběcí pevnost“). Roku 1562 od Donínů panství kupuje za sumu 80 000 kop míšeňských grošů dr. Jiří Mehl ze Střelice, jenž byl svého času dokonce císařským vicekancléřem. Mehl začal hrad dva roky po koupi přestavovat a modernizovat v renesanční zámek. Součástí tohoto počínu byla nově vzniknuvší bohatě zdobená kaple zasvěcená sv. Barboře. Nejen přestavbou finančně vyčerpaný Mehl byl nucen své grabštejské majetky roku 1586 prodat, a tak se na panství střídali majitelé, jakými byli pán z Grünbühlu, Černousové, Nosticové a Trautmannsdorfové, od nichž jej pak roku 1704 odkoupil Jan Václav Gallas. Tento významný diplomat, tak připojil grabštejské državy k ostatním severočeským gallasovským majetkům, jež si pak jeho rodina podržela více než dvě staletí. Gallasové – a později Clam-Gallasové – opět zvelebili nejen celé panství, ale i samotné okolí hradu, který od konce 18. století sloužilo jen pro správu rozsáhlého dominia. Svým rodovým sídlem totiž Clam-Gallasové

STÁTNÍ HRAD GRABŠTEJN Kaple svaté Barbory

zvolili Frýdlant, a tak byl Grabštejn využíván jen v letních měsících, kdy byl šlechtou obýván pouze tzv. dolní zámek, jenž byl roku 1818 přestavěn, a kavalierhaus sloužící hostům. Celý areál pak ještě doplnily budovy hospodářského dvora se sýpkou (dnes ležící za silnicí spojující Hrádek nad Nisou s Bílým Kostelem nad Nisou). Dcera posledního mužského potomka tohoto rodu, Františka Clam-Gallase, Marie provdaná Podstatzká-Liechtenstein vlastnila panství do roku 1945, kdy jí bylo zkonfiskováno na základě dekretů prezidenta republiky. Posléze se hradozámecký areál stal součástí vojenského prostoru, hrad samotný od počátku 70. let minulého století začal chátrat a po roce 1989 – již ve správě památkového ústavu – byl nákladně restaurován, opravován a rekonstruován (včetně kaple) dle projektu významného architekta prof. Václava Girsy do podoby připomínající jeho nejslavnější renesanční éru. Od roku 1993 byl hrad postupně zpřístupňován veřejnosti.

Půdorys kaple sv. Barbory

Celkový pohled do interiéru kaple sv. Barbory

RESTAUROVÁNÍ KAPLE SV. BARBORY

V roce 1906 se rozhodl předposlední majitel hradu Grabštejna – František Clam-Gallas přikročit k restaurování maleb v hradní kapli. Po provedených zkouškách v roce 1907 bylo v letech 1909–1910 přikročeno k samotnému restaurování, které prováděl restaurátor P. Berger. Už v roce 1909 upozorňoval tehdejší konzervátor August, podpořen akademickým malířem H. Viertelbergerem, na nevhodně prováděné práce. Ty následně odborně posuzoval akademický malíř H. Lukesch, který uvedl, že olověná běloba v malbách z důvodu nepříznivých chemických podmínek (zřejmě při požáru hradu) značně ztmavla, a proto

je nutné provádět retuše v míře větší, než odpovídá normám tehdejší centrální komise. V této době probíhalo také restaurování mobiliáře – lavic, kazatelny a zpovědnice. Po druhé světové válce se kaple vlivem dlouhodobé neúdržby dostala do velmi špatného stavu. Jelikož do kaple zatékalo, došlo k částečné ztrátě originální barevné vrstvy, jinde byla barevná vrstva uvolněná a zpuchýřovatělá. Stěny a klenba kaple nesly četné trhliny, z nichž nejvýraznější procházela klenbou ve východozápaním směru a na západě pokračovala stěnou až k podlaze. Jiná se výrazně projevovala mezi východní a severní stěnou. Povrch malby byl velmi silně znečištěn prachovými

a mastnými depozity. Výraz maleb proměnily rozsáhlé přemalby v pozadí výjevů. Negativním způsobem se projevila fixace provedená v roce 1994, po níž se na četných místech objevily odlesky, a současně díky této vrstvě docházelo k oddělování barevné vrstvy od podkladu. Ve velmi špatném stavu se nacházel mobiliář, který byl silně napaden dřevokazným hmyzem – červotočem, místy byly dřevěné prvky uhnílé a mechanicky poškozené. Barevná povrchová úprava byla na mnohých místech odpadaná i s podkladovou vrstvou. Poslední restaurátorské práce začaly na konci 90. let 20. století, kdy byly provedeny četné restaurátorské průzkumy. Průběžně probíhalo restaurování mobiliáře (kazatelna, lavice) a kamenných prvků (menza, balustráda, portály). Samotné restaurování maleb bylo zahájeno v roce 2005 provedením zkušebních vzorků restaurátorských postupů (snímání či zeslabování přemaleb, varianty retuší). Práce prováděli M. Martan, R. Ševčík a P. Kříž. Nástěnné malby a nesoudržné omítkové vrstvy bylo nutné zafixovat. Následovalo tmelení otevřených prasklin a dutin. Před dalšími pracemi bylo nutné sejmut z malby zpevňující disperzi, která byla na malbu nanášena v roce 1994. Následně mohlo proběhnout snímání či zeslabování přemaleb. Závěrečnou fází restaurování nástěnné výmalby kaple byly retuše. Veškeré restaurátorské práce byly dokončeny v roce 2009 a podoba kaple sv. Barbory se tak přiblížila svému původnímu a v Čechách naprosto jedinečnému provedení.

Narození Krista